

УДК 811.161.2'367.333'373.46

І.М. КОЧАН
м. Львів, Україна

СКЛАДЕНІ ТЕРМІНИ З КОМПОНЕНТОМ ПРЯМИЙ

Стаття присвячена ролі прикметника в структурі складеного терміна, з'ясуванню мотивованості науково-фахової назви через прикметник, функціонуванню термінів із компонентом прямий у різних галузях знань. Зібрано такі терміни з відповідних галузевих словників, що мають у своєму складі названий прикметник, розглянуто їхню мотивованість та внутрішню форму, правильну й неправильну орієнтацію на зміст поняття. Звернено увагу на відображення в дефініціях названого прикметника, а також на трактування однакових термінів у різних галузевих системах.

Ключові слова: складений термін, терміни-словосполучення з прикметником прямий, термін і дефініція, галузеві терміносистеми, мотивованість та внутрішня форма терміна.

Окреслення проблеми. Як відомо, прикметники у складі словосполучення здебільшого уточнюють, конкретизують значення базового терміна. Однак ми розглянемо прикметник під іншим кутом зору: крізь призму внутрішньої форми і мотивованості терміна. Головна функція внутрішньої форми – чітко орієнтувати на денотат, указуючи на основні особливості його значення. Внутрішня форма безпосередньо пов'язана з мотивованістю. Під мотивованістю у мовознавстві розуміють: 1) відповідність значення слова до його звучання; 2) структурно-семантичну властивість слова, що дає змогу створити раціональні зв'язки між значенням та звуковою оболонкою слова на основі їх лексичної й структурної зіставленості; 3) співвідношення між внутрішньою формою та лексичним значенням мовних одиниць. При цьому внутрішня форма зумовлена тільки семантикою компонентів цієї одиниці.

Відомості про внутрішню форму терміна сприяють удосконаленню терміносистем, їх беруть до уваги під час вироблення термінологічних стандартів.

Характер мотивованості термінів-слів та термінів-словосполучень різний. Термін-слово не завжди пояснює зміст поняття, а термінологічне словосполучення здебільшого буває наділеним орієнтиром для тлумачення відповідного поняття. Виходить, що значення складеного терміна повинно впливати зі значень його компонентів. Однак складені терміни, як частина стійких словосполук, у трактуванні поняття можуть і відхилятися від дослівного значення компонентів. Тобто внутрішня форма терміна не буде настільки прозорою, щоб зрозуміти його значення.

Стан дослідження проблеми. Проблема вмотивованості або зв'язку між змістом і формою слова розглядали від античної філософії до наших днів. У лінгвістиці функціонують терміни *мотивованість*, *мотивування*, *мотивація* на позначення того самого поняття.

Дослідження *внутрішньої форми* слова в сучасному мовознавстві асоціюється з іменем О.О. Потебні, який розробив учення про внутрішню форму слова, зміст і структуру цього поняття. Словосполучення *внутрішня форма*

він запозичив у В. фон Гумбольдта. На думку автора, внутрішню форму варто розглядати у взаємодії ономазіологічного й семасіологічного підходів. У сучасній лінгвістичній науці існує неоднозначне розуміння цієї мовної категорії. Такий аспект дослідження входить до кола інтересів Л.І. Волкової (Волкова, 2004) М.І. Голянич (Голянич, 1997), Н.О. Заніздри (Заніздра, 2007, 2009), Т.Р. Кияка (Кияк, 1984), І.В. Олійник (Олійник, 2008) та багатьох інших учених. Вони стверджують, що внутрішня форма пов'язана з мотивованістю, яку вважають одним із принципів номінації. На думку М.І. Голянич, внутрішня форма слова дозволяє показати, що вона є концептуальною ознакою, закріпленою в слові; вона проявляє себе лише через мотивованість (Голянич, 1997).

У 1960 роках про мотивацію науково-технічних термінів писав Д.С. Лотте. Він виділив та описав *терміни, що правильно орієнтують – терміни, що неправильно орієнтують – нейтральні терміни*. На його думку, мотивувальна ознака створює буквальне значення терміна, яке не завжди буває надійним орієнтиром для розкриття змісту поняття (Лотте, 1961). Говорячи про мотивованість та внутрішню форму, які безпосередньо пов'язані, Т.І. Панько зазначає, що внутрішня форма зумовлена тільки семантикою компонентів мовної одиниці (Панько, 1984).

Внутрішня форма терміна виконує важливу функцію: є засобом вмотивованого представлення наукового поняття.

Л.І. Волкова зокрема констатує, що більш поширеними типами мотивованості внутрішньої форми фізичних термінів є повна і часткова мотивованість, а також що розвиток складених термінів відповідає принципів семантичної мотивованості, що вирізняє подібні терміни як комунікативно доцільні (Волкова, 2004). Про особливості внутрішньої форми медичних термінів писала М.В. Панчишин (Панчишин, 2004).

Нас зацікавила **проблема**: як відбивається в дефініції терміна значення прикметника. Як це пов'язано з мотивованістю і внутрішньою формою терміна?

Мета статті – розглянути мотивованість науково-технічних складених термінів із компонентом *прямий*. **Завдання** – зібрати з термінологічних словників термінні словосполучення зі словом *прямий* та з'ясувати їхню мотивованість та внутрішню форму. Виявити, чи існує різниця у трактуванні мотивованості та орієнтації на правильно та неправильно орієнтовані терміни. З'ясувати, чи однакові дефініції тих самих термінів у різних наукових галузях. Як прикметник *прямий* відбито в термінозначеннях. Отже, **об'єктом** дослідження стали складені терміни з прикметником *прямий*, а **предметом** – мотивування таких термінів у різних терміносистемах, відображення цього прикметника в термінологічних визначеннях.

Матеріалом дослідження слугують складені терміни з компонентом *прямий*, відібрані з термінологічних словників методом суцільної вибірки (345 одиниць).

Виклад основного матеріалу. У складених термінах зі словом *прямий* опорним компонентом є саме прикметники, що становлять основу внутрішньої форми термінів. Мотивація властива залежному слову, завдяки якому об'єкт вирізняється з-поміж інших.

Термінні словосполучення мають семантичну цілісність, але ступінь її залежить від характеру компонентів і семантичних відношень між ними. Вони мають можливість якнайточніше передати значення кожного терміна, тому що

кожна одиниця такої складеної одиниці виражає певні видові ознаки. Чим більше ознак поняття знаходить своє відображення в терміні, тим повніше уявлення про позначуване поняття він дає.

Терміни з компонентом *прямий* є в різних науках: **мовознавстві**: *прямий відмінок, прямий додаток, пряма мова, пряме значення, прями запозичення, пряме цитування, прямий порядок слів* тощо (СЛТ, 2020); **медицині** – *пряма кишка, прямий затискач, прямий перелом, пряме ураження блискавки* (УЛІАМЕС, Т. 3. 2016); **фінансово-економічній сфері**: *пряма субсидія, пряме банківське кредитування, пряме котирування валют, пряме фінансування, прямий податок, прями витрати, прями інвестиції, прями чужомовні інвестиції, прямий лізиг* тощо (ФЕС, 2005); **радіоелектроніці**: *пряма адресація, пряма видимість, пряма хвиля, пряма залежність, пряме записування, прямий зв'язок, пряме встановлення, пряме бачення, пряме вимірювання, пряме моделювання, пряма напруга, пряме очікування, пряме перетворення, прямий добуток, пряма протидія, пряме з'єднання, прямий опір, пряме хеширування, пряме цифрове керування, пряма адреса, прямий доступ до пам'яті, прямий метод доступу, прямий набір даних, прямий перехід і под.* (РУУРСР, 1995); **математичних науках**: *прямий кут, пряма лінія, пряме положення, пряма призма, пряма пропорційність, прямий циліндр, пряма теорема, прямий добуток, пряме відношення, пряма дія, прямий конус, прямий доказ, пряма залежність, пряма інволюція, пряма конгруенція, прямий круговий конус, прямий кут, пряма лінія, пряма перспектива, пряма перспектива, пряма піраміда, пряма подібність, пряме положення, пряма призма, пряма пристайність, пряма пропорційність, прямий стіжок, прямий циліндр, пряма теорема та ін.* (СМТ, 2020); **військовій справі**: *пряме наведення, пряме попадання*; **науково-технічній сфері**: *прямий виклик, прямий ефір, прямий злом, прямий канал (передачі даних), прямий опір, прямий порядковий номер, прямий рейс, прямий струм, прямий шлях телефонної мережі, пряме вимірювання, пряме випромінювання, пряме записування, пряме звукове мовлення, пряме лазерне випромінювання, пряме розсіювання, пряме увімкнення, пряма адресація, пряма газорозрядна лампа, пряма засічка, пряма напруга, пряма нитка розжарення, пряма полярність, пряма флотація, пряма хвиля, прями втрати, прями дешифрувальні ознаки* тощо. Це терміни з таких галузей як інформаційні технології, електрозв'язок, метрологія, лазерна безпека, поліграфія, система сигналізації та ін. (НБСНТТ, 2019).

Деякі терміни функціонують одночасно в різних галузях, де мають свої значення. Порівняймо: *прямий струм* – струм, що протікає через діод у *прямому* напрямі (електричні параметри) і струм, що виникає під дією *прямої* напруги (надвисокочастотні діоди) (НБСНТТ, 2019).

Мотивованість у термінах може бути повна та часткова. Повністю мотивовані терміни переносять на себе семантику вихідних слів. Для часткової мотивованості терміна характерне «довантаження» новим відтінком значення.

Однак деякі вчені вважають, що «...повністю мотивованих термінів, мабуть, взагалі не існує. І пояснюється це як вторинністю термінів стосовно загальної лексики, так і тим, що кожне поняття характеризується різними ознаками, а в його найменуванні відображається лише одна, при цьому не завжди головна... (Заніздра, 2009: 99), що маємо і в наших випадках.

Оскільки саме слово *прямий* полісемантичне, то перше значення «рівно витягнутий у якому-небудь напрямку, без вигинів» (ВТССУМ, 2005; СУМ, Т. 8,

1977) домінує в термінах: *пряма лінія* (окремий вид лінії, що не має початку і кінця), хоча в наведеному визначенні (дефініції) це не відбито. Мотивація виражена експліцитно. Зберігають перше значення і терміни: *пряма хвиля* (промені для плоских хвиль, що являють собою *паралельні* прямі).

Уточнення «без вигинів» притаманне медичному терміну *прямий затискач* (*прямим* названий за своєю формою, бо не має вигнутості). Також зовнішньомовне пояснення. Аналогічно: *пряма кишка* (*анат.* – кінцева частина кишечника людини та вищих ссавців, що має вигляд короткої трубки) (УЛАМТЕС, Т. 3. 2016).

Похідні від поняття «пряма лінія» терміни: *прямий струм* (струм, що протікає через діод у прямому напрямі), похідні від нього – *прямий опір* (опір прямому (зворотному) струму); *пряма напруга* (напруга між виводами діода, зумовлена прямим струмом); *пряма нитка розжарення* (нитка розжарення, яка має конфігурацію безперервної чи переривистої прямої лінії).

Містять деякі уточнення трислівний термін *пряма нитка розжарення* (нитка розжарення, яка має конфігурацію безперервної чи переривистої *прямої* лінії). Або: *пряма напруга* (напруга між виводами діода, зумовлена *прямим* струмом) і *пряма імпульсна напруга* (значення постійної напруги керування тиристора, за якої емітерний перехід перебуває у стані низької провідності, де для нефахівця зв'язок із вихідним терміном затемнений). Спостерігаємо: спеціальне, фахове значення може взагалі не містити натяку на значення компонентів слова, і не бути до нього прив'язаним.

Друге загальнономовне значення: «розташований по вертикалі, під кутом у 90° до чого-небудь; протилежне косий» – домінує в термінах: *прямий кут* (*мат.* – кут, який дорівнює своєму суміжному; кут у 90°). Хоча саме в цьому значенні маємо зовнішньомовне уточнення, не відбите в дефініції: перетин двох прямих.

Третє значення: «який *безпосередньо* поєднує, зв'язує кого-, що-небудь із кимось, чимось» (про засоби зв'язку, сполучення і т. ін.) відтворено в термінах: *прямий поїзд*, *прямий рейс* (рейс, який виконується від пункту відправлення до пункту призначення через будь-які проміжні пункти під одним і тим самим умовним позначенням) (ВТССУМ: 1182; СУМ. Т. 8: 366).

Відтінок значення «який здійснюється без проміжних стадій, етапів», виявлено в термінах *пряма доставка вантажів* (доставка вантажів без перевантаження від пункту відправлення до пункту призначення одним типом рухомого складу). У фаховій літературі: *прямий канал* (передачі даних) (канал передачі даних, який забезпечує передавання сигналу даних у напрямку від посилача повідомлення даних до його отримувача) (електрозв'язок) (НБСНТТ).

Ще одне значення «який *безпосередньо* стосується кого-, чого-небудь або впливає з чого-небудь, зумовлює щось»: *прямий ефір* (процес *безпосередньої* передачі телевізійного чи радіосигналу з місця проведення запису в ефір) тобто *безпосередня* трансляція сигналу в поточному часі (НБСНТТ); *пряме звукове мовлення* (звукове мовлення *безпосередньо* з місця події) (НБСНТТ); *прямі витрати* (витрати, що на підставі первинних документів входять у собівартість певного виду продукції або робіт, із виготовленням або виконанням яких вони *безпосередньо* пов'язані) (ФЕС: 468); *пряме фінансування* (спосіб фінансування, за якого кошти спрямовуються *безпосередньо* від власників заощаджень до позичальників без участі фінансових посередників) (ФЕС: 597); *прямий лізинг*

(двосторонній) (форма лізингу, за якої власник майна (виробник) здає об'єкт в оренду самостійно, без посередників. (ФЕС: 314); *прямий зв'язок* (*безпосередній* телеграфний або телефонний зв'язок) (НБСННТ), *пряме кредитування* (надання кредитів *безпосередньо* клієнтові; пряме вкладення банківських капіталів у виробництво) (ФЕС: 302). *Пряма субсидія* (*безпосередні* виплати експортеру після здійснення ним експортної операції (ФЕС: 468) Аналогічно: *прямий стик*.

Інколи значення *безпосередній* у дефініціях відсутнє, але зміст поняття його містить: *прямий перелом* – (мед.) перелом на місці дії фізичної сили (УЛАМЕС, Т. 3: 158). До речі, значення слова *прямий* у медичному тлумачному словнику доповнено значеннями: 3) очевидний; 4) рівно витягнутий в якомусь напрямку, без вигинів, спрямований точно вперед, без відхилень від основного напрямку (УЛАМЕС, Т. 3: 329); *пряма адреса* (адреса, що визначає розміщення елемента без покликань на іншу адресу) (НБСНТТ). Продемонстровано часткову мотивованість – відтворення у дефініції основного іменника.

Розрізняємо терміни з наявною та прихованою мотивованістю. Наявна мотивованість (внутрішньомовна) може орієнтувати на зміст поняття правильно й неправильно, що, на нашу думку, містить фахове трактування поняття, а не філологічне (загальнономовне).

Прикладами неправильно орієнтованих термінів є: *прямий порядковий номер* (поле в сигнальній одиниці, призначене для вказівки на останні передані значущі сигнальні одиниці – системи сигналізації, телефонний зв'язок); *прямі втрати приладу М-типу* (відношення вхідної потужності приладу М-типу до вихідної за відсутності електронного потоку у приладі та ін.) (НБСНТТ).

Немотивовані терміни – це терміни, запозичені з інших мов, що мають у своєму складі такі семи, мотив утворення або використання яких із синхронного боку невідомий. До розряду немотивованих відносимо також терміни, утворені з власних імен шляхом метафори чи метонімії. Однак серед аналізованих таких не виявлено.

Деякі терміни з компонентом *прямий* мають синоніми: *прямий добуток* – (*декартів добуток*), *прямий відмінок* – *називний відмінок* або можуть поширюватися іншими словами-термінами: *прямий добуток множин*; *називний відмінок множини*.

Словник синонімів української мови так пояснює слово *прямий*: 1) рівно витягнутий у якомусь напрямку, без вигинів, закрутів. Син.: *рівний, простий, правий, прямоїжджний*; 2) *прямий* (не переносний) – про значення слова. Син.: *буквальний*. 3) *безпосередній, безсумнівний, вертикальний*. Син.: *відвертий, правильний, справжній, стрункий*; *простий, правий, рівний* (СС, Т. 2: 502).

Мотивованість багатьох термінів по-різному сприймають фахівці та нефаківці, люди освічені і неосвічені. Мотивувальна ознака створює буквальне значення терміна, яке не завжди буває надійним орієнтиром для розкриття змісту поняття, практично ніколи не може достатньою мірою репрезентувати “реальне значення” терміна (Лотте, 1961) й не завжди відбиває внутрішню логічну структуру поняття. І пояснюється це як вторинністю термінів стосовно загальної лексики, так і тим, що кожне поняття характеризується різними ознаками, а в найменуванні терміна відображається лише одна, і не завжди головна.

Однак існують терміни, мотивованість яких дає користувачу нейтральну (нульову) або неправильну орієнтацію. До таких термінів ми б зарахували лінг-

вістичні терміни *прямий відмінок*, *прямий додаток*, оскільки в їхніх дефініціях не відбито значення слова *прямий*.

Спочатку принципи найменування досліджували на іменниках, саме тому іменник в теорії номінації посідає центральне місце. Поступово науковці почали вивчати й інші частини мови як складники терміносполук. У полі наших зацікавлень опинився саме прикметник.

Варто зазначити, що останнім часом він у певних ситуаціях субстантивувався. Так, маємо інформаційний телеканал «Прямий», який, напевно, доповнив вже зафіксовані значення новим відтінком. *Прямий* – значить відвертий, справжній, який подає інформацію без перекручень, покликаючись на різні точки зору, на різні погляди щодо тієї самої проблеми. Чим більше у самому терміні елементів дефініції, тим він більш мотивований.

Серед термінів з компонентом *прямий* маємо такі, що: 1) зберігають у визначенні цей прикметник: *пряма нитка розжарення* – *нитка розжарення*, яка має конфігурацію безперервної чи переривистої *прямої лінії* (НБСНТТ); *пряма кругова конічна поверхня* – поверхня обертання, утворена прямою, яка обертається навколо осі і перетинає її (НБСНТТ); *прямі втрати* (феритового приладу НВЧ) – втрати потужності у феритовому приладі НВЧ під час поширення енергії у прямому напрямку; 2) замінюють його синонімом: *прямий шлях телефонної мережі* – пучок ліній [каналів] телефонної мережі для *безпосереднього* зв'язку між комутаційними станціями чи вузлами телефонної мережі (НБСНТТ); *прямий лізинг* (*двосторонній*) – форма лізингу, за якої власник майна (виробник) здає об'єкт в оренду самостійно, без посередників (ФЕС: 314); *пряме фінансування* – спосіб фінансування, за якого кошти спрямовуються безпосередньо від власників заощаджень до позичальників без участі фінансових посередників (ФЕС: 597); *пряма мова* – точно, дослівно відтворене мовлення особи, про яку розповідають (СУМ, Т. 8: 366); *пряме значення* – буквально, не переносне значення (там само); 3) мають комбіновані визначення з повтором прикметника і його синоніма: *прямий ефір*, або *прямий етер* – пряме увімкнення, наживо (англ. Live broadcast) – це процес *безпосередньої* передачі телевізійного чи радіосигналу з місця проведення запису в ефір, тобто *безпосередня* трансляція сигналу в поточному часі (НБСНТТ); *пряме кредитування* – надання кредитів *безпосередньо* клієнтові; пряме вкладення банківських капіталів у виробництво) (ФЕС: 302); 4) зовсім не мають у визначенні ані повтору прикметника, ані його синоніма: *прямий відмінок* (грам. *називний відмінок*), *прямий додаток* (додаток, який стоїть при перехідному дієслові і виражений знахідним відмінком іменника або його еквівалента без прийменника).

Отже, серед термінів із компонентом *прямий* виявлено лише частково мотивовані, що мають спільну для внутрішньої форми та лексичного значення частину мовного змісту одиниці. Вони можуть правильно й приховано орієнтувати на зміст позначуваного ними поняття, в чому легко орієнтуються фахівці. Однак для нефахівців такі терміни незрозумілі, і їх часто позначають як неправильно орієнтовані (якщо виходити з постулату, що всі терміни мотивовані).

Складені терміни з компонентом *прямий* – цікавий шар термінів різних галузей знань, де прикметник бере на себе певну частину відтворення значення шляхом повторення в дефініції або через синонімну заміну чи взагалі може бути відсутнім у дефініції.

Перспективу дослідження вбачаємо у детальному дослідженні інших прикметникових компонентів у структурі складених термінів, щоб прийти до більш чітких та узагальнених результатів.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ВТССУМ – Бусел, В. (ред.) (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ-Ірпінь.

НБСНТТ – Національний банк стандартизованих науково-технічних термінів. Режим доступу: <http://uas.org.ua/ua/bank-danih/natsionalniy-bank-terminiv/zpachennya-termina/?term-id=54517>

РУУРСЗР – Рицар, Б., Семенистий, К. & Кочан, І. (1995). *Російсько-український і українсько-російський словник з радіоелектроніки*. Львів: Логос.

СЛС – Загнітко, А.П. (2020). *Сучасний лінгвістичний словник*. Вінниця: Твори.

СМТ – Калинович, Ф. (2020) *Словник математичної термінології (у 3-х кн.)* (Репринтне видання). Київ.

СС – *Словник синонімів української мови: у 2-х т.* (Т. 2) (2001). Київ: Наукова думка

СУМ – *Словник української мови: в 11 т.* (Т. 8) (1977). Київ: Наукова думка

УЛАМЕС – Головка, І. & Петрух, Л. (2016). *Українсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник: у 4 т.* (Т. 3). Київ: Медицина.

ФЕС – Загородній, А.Г., Вознюк, Г.Л. (2005). *Фінансово-економічний словник*. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка».

ЛІТЕРАТУРА

1. Бусел, В. (ред.) (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ-Ірпінь.
2. Волкова, Л.І. (2004). Про мотивованість фізичних термінів. *Актуальні проблеми сучасної лінгвістики: теорія і практика*, Вип. 9, 28–32.
3. Головка, І., Петрух, Л. (2016). *Українсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник: у 4-ох томах* (Т. 3). Київ: Медицина.
4. Голянич, М.І. (1997). *Внутрішня форма слова і художній текст*: [Монографія]. Івано-Франківськ.
5. Загнітко, А.П. (2020). *Сучасний лінгвістичний словник*. Вінниця: Твори.
6. Загородній, А.Г., Вознюк, Г.Л. (2005). *Фінансово-економічний словник*. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка».
7. Заніздра, Н.О., Шабуніна, В.В. (2009). Внутрішня форма в аспекті мотивованості терміна-метафори. *Вісник КДПУ імені Михайла Остроградського*, 4, 168–172.
8. Заніздра, Н. (2007). Проблема мотивованості наукового терміна: Проблеми вищої школи. *Вісник Криворізького ДПУ ім. М.В. Остроградського*, Випуск 2/2007 (43). Частина 1, 98–102.
9. Калинович, Ф. (2020). *Словник математичної термінології (у 3-х кн.)* (Репринтне видання). Київ.
10. Кияк, Т.Р. (1984). *Мотивованість лексичних одиниць: кількісні та якісні характеристики*. Львів.
11. Лотте, Д.С. (1961). *Основы построения научно-технической терминологии*. Москва: Изд-во АН СССР.
12. Національний банк стандартизованих науково-технічних термінів. Режим доступу: <http://uas.org.ua/ua/bank-danih/natsionalniy-bank-terminiv/zpachennya-termina/?term-id=54517>
13. Олійник, І.В. (2008). До проблеми мотивованості терміна (на матеріалі англо-французьких відповідностей термінології телекомунікацій). *У Науковий*

- вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного університету. *Linguarum-VIII. Мова, освіта, культура: наукові парадигми і сучасний світ. Філологія. Педагогіка. Психологія* (с. 115–118). Київ: Видавничий центр КНЛУ.
14. Панчишин, М.В. (2004). Особливості внутрішньої форми медичних термінів в українській і польській мовах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія філологічна*, Вип. 49, 91–94.
 15. Панько, Т.І. (1984). Зовнішньомовна та внутрішньомовна мотивованість суспільно-політичних термінів. *Українське мовознавство*, Вип. 12.
 16. Рицар, Б., Семенистий, К., Кочан, І. (1995). *Російсько-український і українсько-російський словник з радіоелектроніки*. Львів: Логос.
 17. *Словник синонімів української мови: у 2-х т.* (Т. 2) (2001). Київ: Наукова думка.
 18. *Словник української мови: в 11 т.* (Т. 8) (1977). Київ: Наукова думка.
 19. Швець, Н.В. (2013). Дефініція поняття “мотивація” в сучасній лінгвістиці. *Science and Education a New Dimension: Philology*, I (3), Issue: 13, 194–197.

Iryna Kochan

COMPOUND TERMS WITH COMPONENT «PRIAMYI»

The article is devoted to the role of an adjective in the structure of a compound term, to clarify the motivation of the scientific and professional name, the functioning of terms with a direct component in various fields of knowledge. The following terms are collected from the relevant branch dictionaries, which contain the named adjective, their motivation and internal form, correct and incorrect orientation of terms are considered. Attention is paid to the reflection in the definitions of the named adjective, as well as to the interpretation of the same terms in different industry systems.

The *прямий* adjective is ambiguous. However, it is interpreted differently in common use and in professional use. Only a few values out of eight are embodied in term systems.

We highlight the terms with existing and hidden motivation. Existing motivation (intra-lingual) can focus on the meaning of the concept correctly and incorrectly. The motivation of many terms is perceived differently by professionals and non-specialists, educated and uneducated people. A special, professional meaning may not at all hint at the meaning of the components of the word, and may not be tied to it.

In the definitions of the term, the adjective may be repeated, and may be replaced by a synonym, or even be absent, which does not always correctly focus on its meaning.

Key words: compound term, terms-phrases with the adjective direct, term and its definition, branch terminological systems, motivation and internal form of the term.

REFERENCES

1. Busel, V. (Ed.) (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy*. Kyiv-Irpin (in Ukr.).
2. Holanych, M.V. (1997). *Vnutrischnja forma i khudozhnij tekst* [Monografija]. Ivano-Frankivs'k, 1997 (in Ukr.).
3. Holovko, I. & Petrukh, L. (2016). *Ukrainsko-latynsko-anhliiskyi medychnyi entsyklopedychnyi slovnyk: in 4 Vols. (Vol. 3)*. Kyiv: Medytsyna.
4. Kalynovych, F. (2020). *Slovnyk matematychnoji terminokjiji*. Kyiv (in Ukr.).
5. Kyiak, T.R. (1984). *Motyvovanist leksychnykh odynyts: kilkisni i yakisni kharakterystyky*. Lviv (in Ukr.).

6. Lotte, D.S. (1961). *Osnovy postrojensja nauchno-technichskoj terminologiji*. Moskva: AN SSSR (in Rus).
7. *Natsionalnyi bank standartyzovanykh naukovykh-tekhnichnykh terminiv*. Retrived from <http://uas.org.ua/ua/bank-danih/natsionalniy-bank-terminiv/znachennya-termina/?term-id=54517> (in Ukr.)
8. Oliinyk, I.V. (2008). Do problem motyvovanosti termina (na materialy anhlo-frantsuzkykh vidpovidnosti terminologii telekomunikacii). *Naukovyi visnyk kafedry JUNESKO Kyivskoho nacionalnoho universytetu Linguarax-VIII. Mova, osvita, kultura: naukovy paradymy s suchasnyi svit. Filologhia. Pedagoghika. Psychologhiia*, Issue 6, 115–118.
9. Panchyshyn, M.V. (2004). Osoblyvosti vnutrishnoi formy medychnykh terminiv v ukrainskii i polskii movakh. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"*: *Seriia filolohichna*, Issue 49, 91–94 (in Ukr.).
10. Panko, T.I. (1984). Zovnishnomovna ta vnutrishnomovna motyvovanist suspilno-politychnykh terminiv. *Ukrainske movoznavstvo*, Issue 12 (in Ukr.).
11. Rytsar, B., Semenystyi, K. & Kochan, I. (1995). *Rosiisko-ukrainskyi i ukrainsko-rosiiskyi slovnyk z radioelektroniky*. Lviv: Lohos (in Ukr.).
12. Shvets, N.V. (2013). Definitysia poniattia "motyvatyia" v suchasni linhvistytsi. *Science and Education a New Dimension: Philology*, I(3), Issue: 13, 194–197 (in Ukr.).
13. *Slovnyk synonimiv ukrainskoi movy: in 2 Vols. (Vol. 2)*. (2001). Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).
14. *Slovnyk ukrainskoi movy: in 2 Vols. (Vol. 8)*. (1977). Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).
15. Volkova, L.I. (2004). Pro motyvovanist fizychnykh terminiv. *Aktualni problemy suchasnoi linhvistyky: teoriia i praktyka*, Issue 9, 28–32 (in Ukr.).
16. Zahnitko, A.P. (2020). *Suchasnyi linhvistychnyi slovnyk*. Vinnytsia: Tvory (in Ukr.).
17. Zahorodnii, A.H. & Vozniuk, H.L. (2005). *Finansovo-ekonomichnyi slovnyk*. Lviv: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika" (in Ukr.).
18. Zanzdra, N. (2007). Problema motyvovanosti naukovooho termina. *Problemy vyshchoi shkoly: Visnyk Kryvorizkoho DPU im. M.V. Ostrohradskoho*, Issue 2/2007 (43). Chastyna 1, 98 – 102 (in Ukr.).
19. Zanzdra, N.O. & Shabunina, V.V. (2009). Vnutrishnia forma v aspekti motyvovanosti termina-metafory. *Visnyk KDPU imeni Mykhaila Ostrohradskoho*, 4, 168–172 (in Ukr.).

УДК 821.161.2.091

Т.А. КОСМЕДА
м. Познань, Польща

ЛЕСЯ УКРАЇНКА ЯК ЛІНГВІСТ-ТЕРМІНОЛОГ (до 150-річчя від дня народження письменниці)

У цій науковій студії йдеться про своєрідність епістолярної спадщини Лесі Українки, її міркування щодо розвитку української мови, опис її онтології, а також погляди на розбудову української термінології на національній основі й поміркованої актуалізації запозичень та відповідну практичну роботу щодо моделювання термінів, зокрема й неологізмів, okazionalizmів, фемінітивів та ін. Письменниця продемонструвала послідовний лінгвопатріотизм.

К л ю ч о в і с л о в а: українська мова, епістолярна спадщина, термін, запозичення, неологізм, лінгвопатріотизм.

© Т.А. КОСМЕДА, 2021